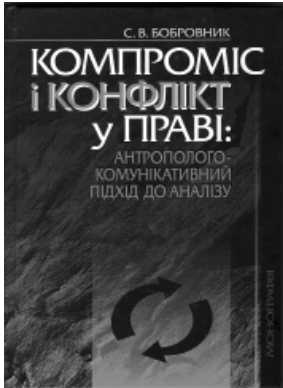

КОМПРОМІС І КОНФЛІКТ У ПРАВІ

(рецензія С. Погребняка на монографію
С. Бобровник «Компромід і конфлікт у праві:
антрополого-комунікативний підхід до аналізу»)

Конфлікт і компромід, які спостерігаються в соціальних інститутах різного рівня, супроводжують людину протягом всього її життя, є предметом пильної уваги з боку права, обумовлюють зміст його функцій. Вони є важливими формами буття соціальної правової комунікації, чинниками, які безпосередньо визначають якість правопорядку. Саме тому генезис та природа конфлікту і компромісу в суспільстві, особливості правової інтерпретації цих категорій доволі давно цікавлять юридичну та інші соціальні науки. Гідним зразком роботи за зазначеною тематикою є монографія С. Бобровник¹, в якій здійснений загальнотеоретичний аналіз широкого кола

питань, пов'язаних зі з'ясуванням соціальної природи конфлікту і компромісу, дослідженням їх правової інституалізації, визначенням структурно-функціональної характеристики, встановленням їх ролі у правовому регулюванні. Ця монографія є підсумком багаторічних досліджень авторки у зазначеній сфері й обґрунтовано викликає інтерес юридичної громадськості.

Зазначимо, що С. Бобровник поставила перед собою важливе й актуальне завдання — провести дослідження специфічного характеру правових компромісів та правових конфліктів у діалектичній єдності їх змісту і форми як паралельних і одночасно взаємопов'язаних станів буття суспільства та взаємовідносин його суб'єктів, використавши для цього антрополого-комунікативний підхід (с. 6).

З цим завданням авторка справилася успішно: сформулювавши теоретико-методологічні засади дослідження компромісу і конфлікту в праві (розділ 1), охарактеризувавши конфлікт та компромід як явища соціальної дійсності (розділ 2) та розглянувши їх у світлі основних підходів до праворозуміння (розділ 3), С. Бобровник зосередила свою увагу на з'ясуванні їх правової природи (розділ 4), здійснила їх інституціонально-комунікативний аналіз (розділ 5), а на завершення перевела теоретичні висновки у практичну площину (розділ 6, присвячений виявам конфлікту і компромісу в правотворчості).

Переважає більшість наукових положень і висновків, сформульованих у праці, належним чином обґрунтована. Досягнення цих результатів стало можливим насамперед завдяки використанню різноманітних філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів (підрозділ 1.1), зверненням до праць у сфері юриспруденції, соціології, філософії, праксеології, теорії прав

¹ Бобровник С. В. Компромід і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу. — К. : Юридична думка, 2011. — 384 с.

людини, конфліктології тощо (див. список використаних джерел). У дослідженні враховані вітчизняні наукові джерела, залучені зарубіжні праці, проаналізований значний масив правових актів. Це дозволило при формулюванні власних висновків використати існуючий науковий доробок у цій сфері, урахувати реалії юридичної практики.

Серед сформульованих нових конкретних науково обґрунтованих висновків та положень на особливу увагу, на нашу думку, заслуговують:

– уточнення понять «правовий конфлікт» і правовий компроміс», виокремлення основних ознак цих категорій, визначення видів компромісу і конфлікту (с. 199–200, 329–330);

– аналіз правового конфлікту і правового компромісу в межах класичних підходів праворозуміння і запропоновані на його основі висновки (с. 134–156, 330–333);

– з'ясування механізму інституалізації правового конфлікту та правового компромісу у загальній та спеціальній сферах правової реальності, зокрема встановлення його стадій та складових (с. 205–210, 334–335);

– аналіз процесу легітимації правових інститутів конфлікту та компромісу (с. 211–220, 335–336);

– визначення критеріїв класифікації правового конфлікту та правового компромісу (с. 187–191, 336–337).

Вважаємо, що ця монографія може бути використана у науково-дослідній роботі, у практичній юридичній діяльності. Вона може бути актуальною й корисною у навчальному процесі — при викладанні загальнотеоретичних і галузевих юридичних дисциплін.

Відаючи належне здобуткам С. Бобровник, разом із тим не можна не звернути увагу на деякі висновки й твердження, що викликають сумніви, не зазначити певні недоліки її праці.

1. Авторка наголошує на тому, що в основі її праці покладено антрополого-комунікативний підхід до аналізу компромісу та конфлікту в праві як такий, що найкраще сприяє дослідженню цих правових феноменів (див., наприклад, с. 34).

У такому випадку можна було очікувати на те, що сутність цього підходу знайде більш розгорнуте описання. Так, на нашу думку, більшої деталізації потребує авторське розуміння природи людини; також має бути здійснений вибір відповідної філософсько-антропологічної концепції¹.

У свою чергу, комунікативний підхід викладений у праці переважно в його своєрідній російській версії (с. 44–49), що за великим рахунком залишає поза увагою авторки здобутки комунікативної філософії, представлені насамперед працями Ю. Габермаса та К.-О. Апеля. Ця версія комунікативного підходу як раз ставить під сумнів важливість компромісу (як такий, що не завжди знаходить своє нормативне виправдання), виводячи на перший план цінність розумного консенсусу, який досягається завдяки дискурсу².

¹ З приводу основних існуючих концепцій див., наприклад: *Гудима Д. А.* Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження. — Л., 2009. — розділ 2.

² *Єрмоленко А. М.* Комунікативна практична філософія. — К., 1999. — С. 47.

2. Певні сумніви викликає також авторська лінія, яка висвітлює консенсус переважно як згоду, що ґрунтується на засадах насильницького переконання (див., наприклад, с. 63, 330).

На нашу думку, відмінності між компромісом та консенсусом визначаються не засадами, на яких досягається згода: так само вимушеним може бути й компроміс, тоді як консенсус цілком може мати добровільний характер. Це, зокрема, доводить практика європейської інтеграції, що ґрунтується на консенсусі щодо верховенства права, поваги до прав людини та демократії. Розмежування між цими категоріями може відбуватися на основі кількох критеріїв (характер аргументів, статус суб'єктів, суспільний масштаб згоди та ін.).

Вважаємо, що з точки зору комунікативного підходу використання компромісу замість консенсусу в умовах сучасного демократичного суспільства доцільно пояснювати як своєрідне «компромісне» рішення, викликане насамперед різноманітними проблемами створення атмосфери ідеальної комунікації, або «завіси незнання».

3. Залишає питання також позиція С. Бобровник щодо висвітлення юснатуралізму, позитивізму, соціологічно-психологічної концепції та антропологічно-комунікативного підходу як однопорядкових типів правопізнання (с. 330–333). Так, прихильники антропологічно-комунікативного підходу все одно не здатні оминати питання про співвідношення права та моралі (а значить, визначити своє місце в системі координат «юснатуралізм-позитивізм»), або питання про пріоритет формальних чи реальних джерел права (тобто визначити своє ставлення до соціологічної концепції). Тому антропологічно-комунікативний підхід лише доповнює класичні концепції праворозуміння, зосереджуючи увагу на інших питаннях, важливих для з'ясування природи права, і не є їм альтернативою.

Важко погодитись також із деякими твердженнями авторки з приводу класичних типів праворозуміння, зокрема з тим, що позитивістське праворозуміння заперечує соціальний компроміс (див. с. 332). На нашу думку, це питання просто є нерелевантним для цієї концепції. Так само сумнівною є теза, відповідно до якої соціологічний тип праворозуміння не пропонує визначення критеріїв, за якими можна встановити ознаки, які відрізняють право від інших соціальних явищ (с. 333).

4. На нашу думку, не дуже вдалим у практичному сенсі є висновок С. Бобровник, відповідно до якого реальну дію принципу верховенства права можна забезпечити тільки після встановлення справжньої сутності самого права (с. 337). Ураховуючи умови сучасного суспільства, існуючий методологічний та світоглядний плюралізм встановлення справжньої сутності права виглядає малоімовірним (принаймні в найближчі роки). Це, у свою чергу, розвиваючи авторську тезу, по-перше, унеможлиблює будь-яке посилання на право, апеляцію до нього, а по-друге, означає передчасність проголошення принципу верховенства права, ставить під сумнів корисність його впровадження в суспільну практику і навіть створює тим самим певну небезпеку: згодом може з'ясуватися, що таким чином забезпечувалося щось інше, відмінне від верховенства права.

Водночас слід констатувати, що висловлені зауваження можуть слугувати підґрунтям подальшої дискусії й не заперечують загальне позитивне враження від дослідження, проведеного С. Бобровник. Воно є корисним для загальнотеоретичного розуміння природи компромісу і конфлікту в праві, має важливе значення для теорії та практики правового регулювання і може бути рекомендовано всім, хто цікавиться зазначеною проблематикою.

С. ПОГРЕБНЯК
*доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії держави і права
(Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»)*